

ΓΝΩΜΗ

Προς τα πού οδεύει η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν;

Πάνος Κουργιώτης*

Την ώρα που οι δυτικές μητροπόλεις βυθίζονταν στην εορταστική φρενίτιδα και μέθη των ημερών, το Ιράν βυθιζόταν στην αβεβαιότητα. Εν μέσω των βίαιων διαδηλώσεων που μεταδίδονταν σαν “κολλητική ασθένεια” από τη μία πόλη στην άλλη, η παραμονή πρωτοχρονιάς του 2017-2018 έφερε ένα έντονο άρωμα “Αραβικής Άνοιξης” και σίγουρα θα μείνει αξέχαστη. Παρά την βιασύνη κάποιων να προεξοφλήσουν την αρχή ενός νέου '79 και το τέλος των Ayatollah, η Ισλαμική Δημοκρατία διαχειρίστηκε την κρίση αυτή σχετικά αναίμακτα. Αυτό δε σημαίνει βέβαια ότι δεν είναι υπαρκτή, ωστόσο πως μπορούμε να την αναγνώσουμε;

Λαμβάνοντας υπόψη τα τρέχοντα δεδομένα, ας μας επιτραπεί η διατύπωση κάποιων σχολίων σχετικά με το υπόβαθρο, αλλά και τον γεωπολιτικό αντίκτυπο της πρόσφατης κρίσης. Το ζητούμενο παραμένει να καταλάβουμε τι σημαίνει αυτή η ολιγόμηρη έξαρση βίας για το παρόν και το μέλλον μίας κομβικής χώρας που συνδέει τον Καύκασο με την Μέση Ανατολή και την κεντρική Ασία:

1) Στην περίπτωση του Ιράν τα μεγέθη μετρούν, είτε μιλάμε από δημογραφικής είτε από ενεργειακής άποψης. Πρόκειται για την 17η μεγαλύτερη πληθυσμιακά χώρα στον κόσμο, ενώ κάτι παραπάνω από το 40% του πληθυσμού της είναι κάτω των 25 ετών. Κατά τα τελευταία λίγα χρόνια ο ρυθμός αστικοποίησης ήταν της τάξεως του 1,78% με αποτέλεσμα το 2017 το 74,4% του πληθυσμού να αποτελούν κατοίκους πόλεων, όπως η Τεχεράνη

* Δρ. Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ – Αραβολόγου καθηγητή ΠΑΜΑΚ

των 8.432.000 και το Mashhad των 3.014.000 κατοίκων¹. Κατά το παράδειγμα και άλλων χωρών της περιοχής, τα αυξανόμενα κύματα αστυφιλίας και η δημιουργία άναρχων προαστίων για τη συσσωρευόμενη φτωχολογία πάντα αφήνουν μία επικίνδυνη παρακαταθήκη, αφού συντηρούν το έμψυχο υλικό κάθε αστικής ταραχής. Ανέκαθεν τέτοιες πόλεις αποτέλεσαν τις ταφόπλακες καθεστώτων και τις θερμοκοιτίδες επαναστατικών κινημάτων. Φτάνει να θυμηθούμε πως κινητοποιήθηκαν τότε τα δίκτυα των δυσαρεστημένων εμπόρων στα bazaar κατά του Σάχη και υπέρ του Χομείνι².

2) Όπως συνέβη και με τις εξεγέρσεις της «Αραβικής Άνοιξης», δεν μπορεί να υπάρξει καπνός χωρίς φωτιά. Αναμφίβολα, διάφοροι παράγοντες, εσωτερικοί ή εξωγενείς, καιροφυλακτούν πάντοτε προκειμένου να κατευθύνουν την λαϊκή δυσαρέσκεια στην κατεύθυνση που επιθυμούν, ωστόσο τα αίτια αυτού του ξεσηκωμού είναι πραγματικά και ανάγονται σε κοινωνικό-οικονομικές αφετηρίες. Πιο συγκεκριμένα, το ερώτημα που φαίνεται να ταλανίζει σήμερα τον μέσο Ιρανό αντανakλά σκανδαλωδώς την πραγματικότητα: πώς γίνεται η χώρα να είναι τόσο πλούσια, αλλά οι πηγές του πλούτου να παραμένουν απρόσιτες για τους πιο πολλούς; Πράγματι, η χώρα κατέχει την 4η θέση παγκοσμίως σε αποθέματα πετρελαίου και την 2η σε αποθέματα φυσικού αερίου. Είναι χαρακτηριστικό ότι το μεγαλύτερο κοίτασμα φυσικού αερίου παγκοσμίως βρίσκεται στον Περσικό Κόλπο (South Pars/North Dome) και μοιράζεται μεταξύ Κατάρ (6.000 km²) και Ιράν (3.700 km²)³. Παρόλα αυτά, εν αντιθέσει με τον μικροσκοπικό αραβικό του γείτονα, που έχει το υψηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα παγκοσμίως (125,000\$), στην περίπτωση της Ισλαμικής Δημοκρατίας ο ίδιος δείκτης μετά βίας ξεπερνάει τα 19.000 δολάρια. Οι κυρώσεις που επιβάλλονταν από την αυγή του 21ου αιώνα είχαν σαν αποτέλεσμα τα έσοδα του Ιράν από την πώληση ενέργειας να μειωθούν έως και 50%, ένα χρόνο πριν την πυρηνική συμφωνία του καλοκαιριού του 2015 με τις χώρες της Δύσης, τη Ρωσία και την Κίνα (Joint Comprehensive Plan of Action - JCPOA). Για μια οικονομία που παραδοσιακά προσανατολιζόταν σε εξαγωγές τέτοιου είδους, η συνεχιζόμενη εξάρτηση της από τα γεωπολιτικά παιχνίδια και τις διακυμάνσεις των τιμών στις διεθνείς αγορές ενέργειας μπορεί να οδηγήσει μερίδες των πολιτών σε πρόσκαιρο πλουτισμό, μπορεί όμως και να «στραγγαλίσει» τους πιο αδύναμους.

3) Το 1978 ο Σάχης πλήρωσε με το θρόνο του τη δυσφορία που προκάλεσε η πολιτική λιτότητας του καθεστώτος του, μετά από μια χρυσή πενταετία πετρελαϊκού «πυρετού» και απρόσκοπτης χρηματοδότησης της περίφημης «Λευκής Επανάστασης»⁴. Δεκαετίες αργότερα, το 2013 και παρά την γενικότερη οικονομική δυσπραγία, οι Ιρανοί δεν εξεγέρθηκαν κατά του θεοκρατικού εποικοδομήματος, αντίθετα επέκτειναν την διάρκεια ζωής του μέσω της ενθουσιώδους συμμετοχής τους στην εκλογική διαδικασία που λαμβάνει χώρα υπό τον έλεγχο του. Το μήνυμα της εκλογής Rouhani, αλλά και της επανεκλογής του το 2017 ήταν σαφές: εν αρχή η άρση των επαχθών κυρώσεων κι εν συνεχεία να δρέψει ο ιρανικός λαός τα πολυπόθητα οικονομικά οφέλη. Έτσι λοιπόν, το ξέσπασμα βίαιων διαδηλώσεων με πρωτίστως οικονομικά αιτήματα, περίπου δύο χρόνια μετά τη συμφωνία κι εν μέσω σταθερά υψηλών ποσοστών ανεργίας και πληθωρισμού⁵ δεν οφείλεται μόνο στην αντι-ιρανική υστερία της διοίκησης Trump και τις παλινωδίες της απέναντι στις κυρώσεις⁶, αλλά και στο γεγονός ότι οι μέχρι τώρα πολιτικές του μεταρρυθμιστή προέδρου δεν αρκούν για να ικανοποιήσουν τις μεγάλες προσδοκίες που δημιούργησε η εκλογή του. Πόσο μάλλον όταν η ίδια διοίκηση ομολογούσε ένα μήνα πριν τη συμφωνία πως πάνω από το 40% των πτυχιούχων πανεπιστημίου στο Ιράν είναι άνεργοι και πως πρέπει να δημιουργούνται πάνω από 800.000 θέσεις εργασίας το χρόνο για να εξασφαλιστεί η ευημερία του λαού⁷.

4) Από την άλλη, ο κοινωνικό-οικονομικός χαρακτήρας της δυσαρέσκειας έφερε στο προσκήνιο αμιγώς πολιτικά ζητήματα που άπτονται της φυσιολογίας της Ισλαμικής Δημοκρατίας *per se*, έτσι όπως αυτή πορεύεται τα τελευταία 39 χρόνια. Δεν αναφερόμαστε απλώς στα συνθήματα τύπου «Αραβικής Άνοιξης» του στίλ «θάνατος στον τύραννο!», ούτε βεβαίως στους περιστασιακούς νοσταλγούς της δυναστείας των Pahlavi (1925 – 1979), οι οποίοι, σύμφωνα με όσα καταγράφηκαν, θορύβησαν τους περισσότερο «συστημικούς» διαδηλωτές που ζητούσαν πιο γενναίες μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο πάντα του υφιστάμενου καθεστώτος⁸.

Αντίθετα, αναφερόμαστε στο πως βλέπουν οι αγανακτισμένοι Ιρανοί τη θέση της χώρας τους στον κόσμο. Δεδομένου ότι πολλά από τα συνθήματα που μονοπώλησαν τις διαδηλώσεις αφορούσαν την εμπλοκή των Φρουρών της Επανάστασης στο Ιράκ, τη Συρία, το Λίβανο και την Γάζα θα μπορούσαμε να πούμε ότι για πρώτη φορά τέθηκε με τόσο ζήλο στον δημόσιο λόγο το θέμα – ταμπού περί αναθεώρησης της εξωτερικής πολιτικής του Ιράν. Ακόμα κι αν δεχθούμε ότι τα – πολιτικά ανήσυχα – στρώματα, που παλιότερα εκφράστηκαν μέσα στο «Πράσινο Κίνημα» κι αργότερα στήριξαν τον Rouhani, ενδιαφέρονται για την εξομάλυνση των σχέσεων με την Δύση πολύ περισσότερο απ' ό,τι για τις νίκες της Χεζμπολλάχ και την επιβίωση του Bashar al-Asad, εντούτοις το μαρτύριο των basij και η «Αντίσταση» αποτελούν τη γενεσιουργό συνθήκη της Ισλαμικής Δημοκρατίας και αυτό είναι κάτι που δεν παραβλέπεται εύκολα⁹. Το ζήτημα είναι πιο πολύπλοκο από τη γνώμη που μπορεί να έχουν χιλιάδες Ιρανοί για τις περιπέτειες της χώρας τους στη Μέση Ανατολή, αφού σχετίζεται με τις ίδιες τις δομές (και σαφώς τις μπίζνες) του μετεπαναστατικού συστήματος εξουσίας¹⁰.

Επιπλέον, δεν πρέπει να υποτιμώνται και τα θρησκευτικά κίνητρα στην διαμόρφωση της ιρανικής εξωτερικής πολιτικής, όπως αποκαλύπτουν σχετικές έρευνες γνώμης¹¹. Η ιρανική ανάμιξη στο Ιράκ και τη Συρία δικαιολογείται στο όνομα της προστασίας ιερών τόπων των Σιιτών, όπως η πόλη Καρμπαλά, που κάθε χρόνο γίνεται το περίφημο προσκύνημα προς τιμήν του μαρτυρίου του Χουσεΐν και ο τάφος της εγγονής του Προφήτη, Σάγιντα Ζάϊναμπ, στην Δαμασκό. Σε κάθε περίπτωση, το Ιράν θα μπορούσε να μετατραπεί σε ένα «νέο Αζερμπαϊτζάν» αν δε βρισκόταν σε μια κατάσταση διαρκούς ανταγωνισμού με τη Σαουδική Αραβία. Υπό τις σημερινές συνθήκες και οι δύο χώρες μάχονται για περιφερειακή ηγεμονία στα κενά ισχύος που δημιουργήσε η αποχώρηση άλλων παικτών από τη Μέση Ανατολή. Επομένως, η οπισθοχώρηση κάθε μιας εκ των δύο σε οποιοδήποτε μέτωπο αυτομάτως ερμηνεύεται ως νίκη της άλλης. Πρόκειται δηλαδή για ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος.

5) Από το 2013 που ανέλαβε τα ηνία, μόνιμο διακύβευμα της πολιτικής του Rouhani υπήρξε η εξεύρεση ενός *modus vivendi* ανάμεσα στην «Αντίσταση» και την επάνοδο της χώρας του στην διεθνή κανονικότητα. Και πράγματι σήμερα, από τη μια συνομιλεί με τον Πρόεδρο Μακρόν για οτιδήποτε προκύψει, παράλληλα με την επιδίωξη στρατιωτικών συνεργασιών με χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹² και από την άλλη, αποτελεί ισότιμο εταίρο στην διευθέτηση του Συριακού από κοινού με τον Πούτιν και τον Ερντογάν, παρακάμπτοντας ή/και συμπληρώνοντας τις θεσμικές διαδικασίες του ΟΗΕ. Η διοίκηση αυτή συνεχίζει στον δρόμο του συντηρητικού προκατόχου της, Μαχμούντ Αχμαντινετζάντ (2005 – 2013), ως προς την μετατροπή του Ιράν σε μία πραγματική περιφερειακή δύναμη, με τη μόνη διαφορά ότι τώρα είναι πρόθυμη να διαθέσει την αγορά και την ενέργειά της χώρας στις διαθέσεις των ευρωπαϊκών εταιριών. Ως εκ τούτου, ο καπιταλισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποδεικνύεται πολύ πιο πραγματιστικός σε σχέση με τον αμερικανικό, αφού δε θέτει την εγκατάλειψη των ιρανικών δραστηριοτήτων στη Μέση Ανατολή και πόσο μάλλον

την αλλαγή καθεστώτος (!) ως προαπαιτούμενο της εμβάθυνσης των οικονομικών (και άλλων) σχέσεων στο πλαίσιο της JCPOA¹³.

Η διατήρηση των καλών σχέσεων με την Ευρώπη αποτελούν σήμερα το πιο δυνατό χαρτί της διοίκησης Rouhani, ακόμη κι αν όλες αυτές οι διπλωματικές επιτυχίες δεν μπόρεσαν να αποτρέψουν τις πρόσφατες διαδηλώσεις. Ένα άλλο πρόβλημα για τους μεταρρυθμιστές είναι ότι οι μέχρι τώρα επιδόσεις της διοίκησης Trump και η ανάδειξη ενός απροκάλυπτα αντι-ιρανικού άξονα με τον νεαρό διάδοχο του σαουδαραβικού θρόνου Muhammad Ibn Salman και το Ισραήλ αναπόφευκτα ενισχύουν τα επιχειρήματα των συντηρητικότερων σε ό,τι αφορά την εξωτερική πολιτική. Θυμίζουμε ότι και στις αρχές του 2016 κι ενώ η Ισλαμική Δημοκρατία όδευε ολοταχώς προς την διεθνή κανονικότητα, οι αντίπαλοι του Rouhani διατήρησαν την επιρροή τους στο κοινό διοχετεύοντας όλη την λαϊκή οργή ενάντια στη Σαουδική Αραβία, που τότε είχε εκτελέσει τον σαουδαραβικής υπηκοότητας, δημοφιλή σίιτη κληρικό, αλ-Νιμρ¹⁴. Σήμερα, οι άνθρωποι αυτοί χαρακτήρισαν χιλιάδες διαδηλωτές (που αρκετοί θεωρούν ότι αρχικά υποκίνησαν οι ίδιοι) ως «τακφιριστές»¹⁵ και «μίσθαρνα όργανα των Σιωνιστών». Με αυτά τα δεδομένα είναι λογικό να δυσχεραίνεται η όποια πρωτοβουλία του Προέδρου Rouhani για συμφιλίωση και διάλογο με τους ανθρώπους που κατέβηκαν στους δρόμους. Η πρόσφατη απόφαση απαγόρευσης της διδασκαλίας της αγγλικής γλώσσας στα δημοτικά¹⁶ με την δικαιολογία της «ξένης πολιτισμικής εισβολής» δεν είναι ενδεικτική ούτε ενός Ιράν που εξομαλύνει τις σχέσεις του με την Δύση, ούτε βέβαια ενός καθεστώτος που θέλει πραγματικά να αφουγκραστεί τα αιτήματα των πολιτών.

Συμπερασματικά για την πρόσφατη κρίση, μπορούμε να πούμε πως, παρά την πρωτοφανή ένταση των διαμαρτυριών, ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίστηκε είναι ενδεικτικός της εμπειρίας του καθεστώτος να εκτονώνει τις εσωτερικές απειλές πριν προσλάβουν μεγαλύτερη διάσταση. Μέχρι στιγμής, η Ισλαμική Δημοκρατία κατάφερε να εξέλθει αλώβητη και από αυτήν την κρίση, καταφεύγοντας στα γνωστά επικοινωνιακά μοτίβα του αντιαμερικανισμού κι επιρρίπτοντας εντέχνως την ευθύνη για τη λαϊκή οργή και τη μη λύση των υπαρκτών προβλημάτων είτε στις «ξένες δυνάμεις», είτε στις εκλεγμένες, προσωρινές κυβερνήσεις. Κατά αυτόν τον τρόπο, οι Φρουροί της Επανάστασης παραμένουν στο απυρόβλητο και οι προσδοκίες του λαού για ένα καλύτερο αύριο μετατίθενται στην αέναη κόντρα συντηρητικών – μεταρρυθμιστών. Η εναλλαγή τους στην εξουσία σαφώς και προσδίδει δημοκρατικά διαπιστευτήρια στο καθεστώς των σιιτών ιμάμηδων, όμως μετά και τις τελευταίες διαδηλώσεις δεν ξέρουμε για πόσο ακόμη οι εν λόγω πολιτικοί χώροι θα συνεχίσουν να εκφράζουν τις μεγάλες μάζες του ιρανικού λαού.

Νέου τύπου πολιτικοί πειραματισμοί θα μπορούσαν ενδεχομένως να έχουν απρόβλεπτες συνέπειες για την Ισλαμική Δημοκρατία, αλλά και για ολόκληρη την περιοχή. Ίσως βέβαια και να την ωφελούσαν. Από την άλλη, η πίεση που ασκούν οι αμείλικτοι οικονομικοί και δημογραφικοί δείκτες γίνεται μέρα με τη μέρα αφόρητη. Η Ισλαμική Δημοκρατία θα βρει τον τρόπο να διέλθει από τις Συμπληγάδες. Απαραίτητη προϋπόθεση όμως είναι να βρει τον δικό της τρόπο, μιας και όλοι είδαμε την ολέθρια κατάληξη των «μαθημάτων δημοκρατίας κι ευημερίας» που παρέδωσαν οι ΗΠΑ και άλλοι «φωστήρες» στη Μέση Ανατολή.

Υ Π Ο Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

Όλοι οι σύνδεσμοι προσπελάστηκαν στις 9/1/2018

1. Για τα πιο πρόσφατα στατιστικά, Central Intelligence Agency, THE WORLD FACTBOOK <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ir.html>
2. Benjamin, Smith, Collective Action With and Without Islam; Mobilizing the Bazaar in Iran στο Wiktorowicz, Quintan (ed.), Islamic Activism: a Social Movement Theory Approach, Indiana University Press, 2004, σελ. 185 – 201
3. U.S. Energy Information Administration, “Full Report: Iran – International Energy Data and Analysis” (19/6/2015), https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/Iran/iran.pdf
4. Owen, Roger, State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East, New York and London: Routledge, 2004, σελ. 80-81.
5. Al Jazeera, “Economic Reasons Contributing to the Unrest” (7/1/2018), <http://www.aljazeera.com/programmes/countingthecost/2018/01/iran-economic-reasons-contributing-unrest-180107051828426.html>
6. Manson, Katrina, “Donald Trump unlikely to certify nuclear deal with Iran”, Financial Times (4/1/2018) <https://www.ft.com/content/e2231a0e-f0cf-11e7-b220-857e26d1aca4>
7. PRESSTV, “Larijani: 42% of graduates unemployed” (25/4/2015), <http://www.presstv.com/Detail/2015/04/25/408001/Iran-unemployment-jobless-graduate>
8. Sadri, Ahmad, “Why did protests erupt in Iran?”, Al Jazeera (3/1/2018), <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/protests-erupt-iran-180101142214891.html>
9. Οι βασij εμφανίστηκαν στο προσκήνιο ως «εθελοντές μάρτυρες» στην υπηρεσία της Επανάστασης κατά τον πόλεμο Ιράν – Ιράκ (1980 – 1988). Στη συνέχεια θα εξελίσσονταν σε επίλεκτο, πραιποριανό σώμα υπό τον έλεγχο των Φρουρών της Επανάστασης. Kepel, Gilles, Beyond Terror and Martyrdom: the Future of the Middle East, Cambridge, Massachusetts and London; The Belknap Press of Harvard University Press, 2008, σελ. 80.
10. Anshel, Pfeffer, «Analysis//Iran Spends Billions on Proxy Wars Throughout the Mideast. Here’s Where Its Money Is Going», Haaretz (2/1/2018) <https://www.haaretz.com/middle-east-news/iran/1.832218>
11. Asadzade, Peyman, “Iran’s involvement in Syria is costly. Here’s why most Iranians still support it”, The Washington Post, (19/10/2017) https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2017/10/19/irans-involvement-in-syria-is-costly-heres-why-most-iranians-still-support-it/?utm_term=.5c0bea0a17f7
12. Jafari, Saeid, “Iran gradually moving towards resumed military ties with Europe”, Al-Monitor, (26/12/2017) <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/12/iran-europe-italy-military-relations-navy-sayyari-exercise.html>
13. European Council, Council of the European Union, “Iran nuclear deal: EU statement on the Joint Comprehensive Plan of Action” (16/10/2017) <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/10/16/iran-nuclear-deal-eu-jcpoa>
14. Κουργιώτης, Πάνος, «Η κρίση στις σχέσεις Σαουδικής Αραβίας – Ιράν: Γεωπολιτική χειραφέτηση και φονταμενταλιστική σύγκρουση», ΚΕΜΜΙΣ , (21/1/2016), <http://www.cemmis.edu.gr/index.php/events/item/363-h-krish-stis-sxeseis-saoydikhs-arabias-iran-gewpolitikh-xeirafethsh-kai-fontamentalistikh-syγκroysh>

15. Από τη λέξη Kafir (άπιστος). Έτσι χαρακτηρίζονται οι σουνίτες τζιχαντιστές που χύνουν το αίμα άλλων μουσουλμάνων με την αιτιολογία της απιστίας (Takfir).
16. The Guardian, “Iran bans the teaching of English in primary schools, official says” (7/1/2018)
<https://www.theguardian.com/world/2018/jan/07/iran-bans-teaching-english-primary-schools-official-says>

Το ΚΕΜΜΙΣ εγκαινιάζει μια σειρά από άρθρα και αναλύσεις οι οποίες παρουσιάζουν διαφορετικές γνώμες και οπτικές γωνίες για διάφορα θέματα της Μέσης Ανατολής και του Ισλαμικού Κόσμου, οι οποίες προέρχονται από αναλυτές που δεν ανήκουν στο δυναμικό του ΚΕΜΜΙΣ.

Το Κέντρο Μεσογειακών, Μεσανατολικών και Ισλαμικών Σπουδών φιλοξενεί πληθώρα διαφορετικών απόψεων στα πλαίσια του ελεύθερου ακαδημαϊκού διαλόγου. Οι απόψεις αυτές δεν αντανακλούν υποχρεωτικά τις απόψεις του Κέντρου.

